

O JEDNOJ INTERESANTNOJ PRESUDI SUDA DOBRIH LJUDI U KRTOLIMA IZ SREDINE 18. VIJEKA ZBOG NEHATNOG UBISTVA I TJELESNE POVREDE

Radi se o dokumentu pisanom starom ćirilicom, mastilom, na papiru (zaprema dva lista papira sa tri ispisane stranice). Sačinio ga je pop Niko Kostić 1762. godine i to (kako u presudi stoji) »po zapovi(j)edi više rečene g(ospo)de kmetovah«, što će reći: po zapovijedi dobrih ljudi koji su u konkretnom slučaju sudili.

Izložit ćemo prije svega samu presudu (i to ad litteram) čuvajući se suvišnih preinaka i dotjerivanja načina i stila pisanja. Slova koja su u dokumentu nedostajala (a radi boljeg razumijevanja i lakšeg čitanja teksta) dodajemo među zagradama, dok riječi i pojmove, koji (po našem mišljenju) traže objašnjenje, objašnjavamo u bilješkama ispod teksta.

Presuda u pitanju doslovce glasi:

»Slava g(ospo)du b(o)gu¹ amin na 1762 m(jesc)ca denara 15 dan u Kartole²

Dase zna ida(j)e verovano sie pisani(j)e aliti sentenca³ pred svaki(j)em sudom pravi(j)em đebi izišla kako bismo zvati imoleni parvo knez Marko Lazarović pop Đuro Lazarović kapetan Gavriilo Kaluđerović knez Jovo Tujković kapetan Jovo Dubravčević kapetan Pero Begović Lazo Ivanov i Filip Lazarović kapetan Đuro Trojanović Vuko Petrov Lazarović kapetan Niko Rašković kapetan Mato Bogdašić kapetan Rade Štiletović kapetan Jovo Rusović kapetan Niko Ivov Milović Andrija Markov Tujković kapetan Ivo Nikolin

¹ Umetanja između zagrada su naša.

² Riječ »kartole« pisana je u originalu malim početnim slovom, ma da se radi o nazivu mjesta (Krtoli). — U čitavom tekstu sve su riječi pisane malim početnim slovom (pa tako i imena mjesta i lokaliteta, imena i prezimena ljudi i dr.). Stoga, da bi se čitalac mogao bolje snaći u tekstu, mi ovdje nazive mjesta i lokaliteta, kao i imena i prezimena ljudi, donosimo sa velikim početnim slovom.

³ sentenca = sentenza (od ital. riječi: sentenza = presuda, sudska odluka).

Bogdašić kapetan Đuro Barbić Vuko Petrov Ivošević Jovo popov Kostić Sti(j)epo Nikov Milović Rade Đuro Antović kapetan Ilija Ivošević Ivo Perov Brinić usve 24 bismo zvati oddvi(j)e parte⁴ od(j)edne od Rada Markovoga Starčevića isvi(j)eh Starčevićah a odruge parte od Jova Vasova i Iva Sti(j)epova Lakičevićah⁵ ato zauzrok odmartve glave⁶ pokojnoga Marka Ivova Starčevića ko(j)i beše poginuo odpuške koju(j)e pušku daržala ruka ista negova i negova sina Rada Jova Vasova i Iva Sti(j)epova Lakičevićah ko(j)izi svi četira onu pušku micahu zaučinit snom zlo itako izviše rečene četvorice ona puška puče ion pogibe aranise isti Rade Kikanović iruku⁷ narazvađu⁸ među nima od iste puške bimu ošečen parst⁹ mali odruke desne izidoše pred nama obi(j)e parte inihove razloge zbo- riše uveće putah koliko kćeše¹⁰ imiuh potanko razumlesmo isvi bismo (j)edne vole idogovora ime boži(j)e prizvasmo uparvu sudi- smo glavu pokojnoga Marka Jokića¹¹ karvih dvanaest¹² i četiri po- bratimstva idvanaest kumstvah odko(j)e uzesmo mi kmetovi¹³ karvi četiri¹⁴ ostaše franke osam¹⁵ iodove osam¹⁶ batismo¹⁷ napokojnoga Marka inanegova sina karvi četiri i dva pobratimstva i šest kum- stvah aostade dužan Jovo Vasov i Ivo Sti(j)epov daplate Radu

⁴ oddvi(j)e parte – od dvije strane (u konkretnom slučaju radi se o dvije strane u sporu).

⁵ Ovo »h« na kraju prezimena Lakičević (Lakičevićah) u ovom kon- tekstu znači da je i Jovo Vasov sa prezimenom Lakičević (isto kao i Ivo Stijepov).

⁶ U značenju: zbog mrtve glave.

⁷ Očigledno se ovdje radi o greški u pisanju jer je trebalo da stoji: uruku (sa značenjem: u ruku).

⁸ »narazvađu« = razvađajući.

⁹ »ošečen parst« = odsječen prst.

¹⁰ »uveće putah koliko kćeše« = više puta koliko su htjeli.

¹¹ Ne možemo sasvim sigurno objasniti okolnost što se ubijeni naziva u presudi jednom kao Marko Ivov Starčević, a drugom kao Marko Jokić. Moralo se, naime, raditi o jednom te istom licu (to se vidi i po imenu i po drugim okolnostima). Ne bi se reklo da se radi o greški u pisanju (greški u prezimenu) od strane sastavljača presude (presudu je pisao dovoljno oz- biljan i za tadašnje prilike dovoljno pismen čovjek — pop Niko Kostić). Možda se u to doba dotično lice služilo obim prezimenima ili je (što je više vjerovatno), pored zvaničnog prezimena (ko zna iz kojih razloga) u narodu nazivan i drugim prezimenom. U svakom slučaju ovu okolnost ne znamo valjano razjasniti jer ne raspolažemo nikakvim opipljivijim dokazima u tom pravcu.

¹² »karvi dvanaest« = 12 krvi.

¹³ Riječ »kmetovi« upotrebljavala se u sudovima dobrih ljudi (ne samo ovdje nego posvuda u Boki toga vremena) sa značenjem: dobri ljudi (koji sude u sudu dobrih ljudi u konkretnom slučaju).

¹⁴ U značenju: četiri krvi (sastavljač presude svugdje upotrebljava ter- min »karv« u značenju: krv).

¹⁵ U smislu: ostadoše još osam krvi »slobodne za rasporediti«.

¹⁶ U smislu: i od ovih osam krvi.

¹⁷ Batiti — u ovom kontekstu = prebaciti u smislu prebijanja jedno za drugo.

Markovu Jokiću¹⁸ čisto karvi četiri idva pobratimstva i šest kumstvih akuću slomlenu Lakičevića od Starčevića što(j)e behu slomili Starčevići batismo na razlog od mita¹⁹ iodove četiri karvi batismo tokarvi²⁰ narazlog od trpeze Lakičevića²¹

udругu izide prednama Rade Kikanović ipožalise zaviše rečenu ruku kakomu(j)e ponesen parst²² odviše rečene četvorice a odpuške kako više kaže iprikaza prednama fed²³ odpogodbe smedigom²⁴ od cekinah 6 i zako(j)e iste 6 cekinah osudismo daima imat isti Rade od Jova 2 cekina aod Iva Sti(j)epova 2 aod Rada Markičeva 2 negovu barberiju koju (j)e spendžao²⁵ i ova satencia²⁶ bitiće podpisana odviše rečene g(ospo)de kmetovah ko(j)izi uzimiju²⁷ pisat bitiće podpisato nih rukama kojizi ne umiju pisat učinitiće svo(j)e ručno karste²⁸

mi knez Marko Lazarović kmet i sudac kako više
pop Đuro Lazarović kmet kako više izgovara«
(Ispod ovoga slijede 22 znaka krsta)²⁹

¹⁸ Na početku, odnosno u prvom dijelu presude, spominje se kao: Rade Markov Starčević. Radi se svakako o sinu ubijenog. Glede razlike u prezimenu (Starčević-Jokić) na početku presude i ovdje — upućujemo na bilješku 11.

¹⁹ U smislu: »prebijeno« za mito.

²⁰ »tokarvi« — to krvi (te krvi), u smislu: te četiri krvi.

²¹ Ma da se u originalu presude odmah (i bez ikakvog znaka ili interpunkcije) nastavlja slijedeći dio teksta, mi ga ovdje (pa na to posebno ukazujemo!) malko odvajamo jer se radi o drugom pravnom osnovu spora (ma da je i ovaj u određenoj vezi sa događajima o kojima je naprijed bilo riječi, pa je valjda stoga i obuhvaćen istom presudom).

²² »kakomu(j)e ponesen parst« — u smislu: kako je ranjen gubitkom prsta (koji je raznesen metkom).

²³ »iprikaza prednama fed« — u smislu: i prikaza nam dokaz (fed — od ital. riječi fede).

²⁴ »odpogodbe smedigom« — u smislu: od pogodbe sa liječnikom koji ga je liječio, pri čemu su bitni troškovi liječenja. Riječ »medig« — od ital. riječi medico. — Dužni smo pri tom upozoriti da je u mletačkom dijalektu u to vrijeme bila u upotrebi i riječ medega (ili miedega), koja je označavala pojam doktorice, t.j. liječnice (vidi: Giuseppe Boerio: Dizionario del dialetto veneziano, Venezia, 1850, str. 408, pod MEDEGA) pa se vjerovatno taj termin odomaćio i za pojam liječnika uopšte. Bilo kako bilo ovaj termin (medig) za oznaku liječnika zadržao se u ovom kraju jako dugo pa ga se kod starijih ljudi moglo sve doskora čuti.

²⁵ »negovu barberiju koju (j)e spendžao« — treba shvatiti u smislu: troškove liječenja (kod hirurga ili ranarnika) koje je imao. Termin »barberija« za oznaku hirurških zahvata ili liječenja rana potiče otuda što su nekada (a vrlo često i u vrijeme nastanka ovog dokumenta) hirurške i ranarničke poslove obavljali brijači (pogotovo kao ranarnici). Otuda kod Boeria (Dizionario del dialetto veneziano..., pag. 63) kod riječi BARBIER stoji i dodatak koji kaže: »Barbier si dice anche al Chirurgo che cava sangue«, a dalje: »La bottega del Barbier chiamasi Barberia o Barbieria«.

²⁶ »satencia« = presuda (ital. sentenza).

²⁷ »ko(j)izi uzimiju pisat« = koji budu znali pisati.

²⁸ »karste« = krste (znakove krsta umjesto potpisa za nepismene).

²⁹ Original ove presude pohranjen je u porodičnoj arhivi pok. učitelja Marka (Dragova) Lakičevića i danas se nalazi kod njegova unuka Marka (Lazova) Lakičevića, pomorca, u Krtolima. Fotokopiju mi je pribavio i lju-

Ispod svega ovoga, u desnom uglu, stoji slijedeća bilješka: »pisah ja pop Niko Kostić pozapovi(j)edi više rečene g(ospo)de kmetovah«

Najzad, još niže, ispod svega ovoga, naknadno je dodata slijedeća bilješka:

»na 1766 m(jese)ca febrara 10 dana s ovezi(j)em³⁰ lumerom³¹ bi podmirena sva ova setencija usve izasve kako više piše da ne ostade nikakva interesa u setenciju nepodmireno i sovi(j)em podmirom bi prešečen³² dinarić pri obi(j)e setenci(j)e«

* * *

U konkretnom slučaju presuda obuhvata dva spora i dva predmeta raspravljanja: u jednom se radi o ubistvu, a u drugom o tjelesnoj povredi. Oba predmeta razmatrao je isti sud i na istom zasijedanju, ali jednog iza drugoga. Prvo je, naime, sud raspravio ubistvo, a potom, drugim dijelom presude obuhvatio je, raspravio i presudio tjelesnu povredu.

U konkretnom slučaju sudilo je 24 dobrih ljudi (paran broj, kako se i inače, u najvećem broju poznatih slučajeva, običavalo). Ne možemo znati kako su ovi dobri ljudi birani, tj. koliko njih i koje od njih je birala jedna stranka, a koliko pak i koje druga stranka u sporu. Postoji mogućnost i da su svi oni (24) bili izabrani sporazumno od obje stranke u sporu.³³

U prvom dijelu spora (vidljivo iz prvog dijela presude) javljaju se dvije stranke i to:

---

bazno stavio na raspolaganje inž. Vasko Kostić. Obojici se na ovom mjestu lijepo zahvaljujem. Treba ovdje posebno istaći i pohvaliti trud i pažnju pok učitelja Marka (Dragova) Lakičevića, poznatog i vrijednog prosvetnog radnika ovoga kraja (umro šezdesetih godina ovoga vijeka) i to iz dva razloga. Prije svega što je sačuvao (i tako otrgnuo od zaborava) ovaj vrijedni dokumenat, a potom i za njegov pokušaj da ga pročita i prepíše. Ovaj njegov prijepis takođe je sačuvan i nalazi se uz original. Zapravo, to je bio pokušaj da se ovaj stari tekst može lakše pročitati i razumjeti. Stoga je ovaj prijepis bio dijelom prijepis, a dijelom jedna vrsta »prevoda« jer je prepisivač brojne riječi iz originala podešavao današnjem načinu pisanja i izgovora (npr.: martve — mrtve, daržala — držala, karvi — krvi, ošečen parst — odšjećcn prst itd., itd.). Na jednom mjestu je u ovom prepisu pogrešno pročitana iz originala riječ »kmetovi« — kao »kapetani« (pa je tako pogrešno uošešena u taj prepis). Na samom pak dnu ostala je nepročitana riječ »dinarić« (i na ovom mjestu u pomenutom prepisu stavljeno je nekoliko tačkica).

³⁰ »s ovezi(j)em« = s ovim.

³¹ »lumerom« = brojem.

³² »prešečen« = presječen.

³³ To nam pitanje ne razjašnjava u ovom pravcu prilično nejasna formulacija iz presude: »...usve 24 bismo zvati oddvi(je) parte od (j)ednc od... a od druge od...«.

a) Rade Markov Starčević³⁴ (sa svim Starčevićima),³⁵ kao oštećeni

b) Jovo Vasov Lakičević i Ivo Stijepov Lakičević, kao krivci-izvršioći.

Presuda ima dva dijela i odnosi se na dva predmeta.

U pitanju je krivično djelo ubistva iz nehata,³⁶ pri čemu je poginuo Marko Ivov Starčević.³⁷ Sam događaj je tekao tako što su se otimali o punu pušku pok. Marko Ivov Starčević i njegov sin Rade Markov Starčević, te Jovo Vasov Lakičević i Ivo Stijepov Lakičević. Naravno, za ocjenu da li se ovdje radilo o nehatnom ili namjernom ubistvu nedostaju nam neki bitni podaci. Znamo jedino da su pušku svojim rukama »držali« sva četvorica i (što bi moglo biti važno, ali ne i sasvim dovoljno za razjašnjenje gornje dileme) da »... svi četiri onu pušku micahu zaučinit snom zlo«. Ne znamo kakvo se to »zlo« (i u odnosu na koga) ovom puškom željelo učiniti. Ne isključujemo ni mogućnost da se radilo o formulaciji kojom se htjelo reći da je otimanje oko pune puške uvijek opasno i da se time može zlo učiniti. O umišljajnom ubistvu ovdje bi se moglo raditi jedino ako su spomenuta dvojica Lakičevića zgrabili pušku s namjerom da ubiju poginulog (pa da su se stoga poginuli i njegov sin uhvatili za pušku da to omctu). No (ako se radi o namjeri za izvršenje ubistva) moglo se raditi i o sasvim obrnutom slučaju, tj. da su poginuli i njegov sin Rade (ili jedan od njih) uzeli pušku u namjeri da ubiju oba ili jednoga od spomenutih Lakičevića (pa su se ovi dohvatili za pušku u cilju da ovo spriječe). Ne znamo čak ni čija je puška bila. Ono što se iz formulacije presude vidi to je: da je u tom »micanju« puška opalila³⁸ i da je od tog pucnja poginuo Marko Ivov Starčević (Jokić). Znamo i da je tom istom prilikom (i istim događajem) »narazvađu među nima«³⁹ bio ranjen Rade Kikanović na način što mu je puškom bio raznesen mali prst od desne ruke (tjelesna povreda), o čemu će se raspravljati u drugom dijelu presude.

Postupak suda se (prema onome što nam je poznato iz presude) sastojao u tome što su na zasijedanju suda (dakle: pred izabranim dobrim ljudima) obje stranke davale izjave, obrazlo-

³⁴ Kasnije se za njega istoga u presudi upotrebljava prezime Jokić (vidi bilješku 18).

³⁵ Princip da se svi plemenići u određenom smislu osjećaju oštećenima kada je ubijen neko od njihovih plemcnika (prastari relikv koji ovdje još samo verbalno figurira kao običaj koji nalaže da se tako kaže, ali koji već nema pravnih reperkusija, jer se širim plemenicima ne dosuđuje ošteta ili krvnina). Ipak asocira na prisutnost latentne opasnosti od eventualne krvne osvete (koju mogućnost bi ova presuda trebala da ukloni).

³⁶ Kasnije se u presudi za njega upotrebljava prezime Jokić (vidi bilj. 11).

³⁷ Pretpostavljamo, naime, da se radilo o nehatu, što bi proizlazilo iz okolnosti koje su prethodile usmrćenju.

³⁸ Ne zna se ni ko je povukao okidač već se krivica spomenute dvojice Lakičevića cijeni po tome što je poginuli bio iz grupe Starčevića (Jokića).

³⁹ Što će reći: razvađajući ih.

ženja i dokaze u vrsti i mjeri koje su smatrale potrebnom.⁴⁰ Sud je ove iskaze cijenio,⁴¹ raspravio sve što je smatrao potrebnim, a potom (nakon uobičajenog prizivanja imena božjeg) jednoglasno odlučio.⁴²

Za mrtvu glavu pok. Marka Jokića⁴³ određuje se tuženoj stranici da izmiri (odnosno da izvrši): 12 krvi,⁴⁴ četiri pobratimstva i 12 kumstava. Izuzetno je interesantno kako se ova ukupna obaveza raspoređuje (»bativa«). Tako: dobri ljudi za sebe⁴⁵ uzimaju 4 krvi (tj. novčanu protivvrednost koliko ukupno iznose »četiri krvi«). Na pok. Marka i na njegova sina otpadaju: 4 krvi, 2 pobratimstva i 6 kumstava.⁴⁶ Naime, ovo se »bativa« za njihovu krivicu (odnosno za njihov dio krivice) jer su i oni učestvovali u »micanju puškom«. Praktično to će reći da se za toliko smanjuje »kazna« tuženima (tj. Jovu Vasovu Lakičeviću i Ivu Stijepovu Lakičeviću). Tako se, na koncu, svodi »čista« obaveza Jova Vasova i Iva Stijepova Lakičevića prema oštećenom, koje pak sud obavezuje da plate⁴⁷ Radu Markovu Jokiću (Starčeviću) iznos od »četiri krvi«, a osim toga

⁴⁰ Tako tumačimo tekst u presudi koji kaže: »izidoše pred nama obi(j)c parte inihove razloge zboriše uveće putah koliko kćeše«.

⁴¹ »... imih potanko razumlesmo...«

⁴² Za ocjenu o jednoglasnosti odluke smatramo dovoljnim dio teksta presude koji o tome kaže: »...svi bismo (j)edne vole idogovora...«

⁴³ Tj. Starčevića, vidi bilj. 11 i 36.

⁴⁴ Vidi: Vladimir Mažuranić: Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik, Zagreb, 1908—1922. (reprint »Informator«, Zagreb, 1975), pod KRV, str. 546—553.

Pošto ovaj sud dobrih ljudi djeluje uglavnom kao pomiriteljni sud, ovdje bi se radilo o jednoj vrsti kompozicije (compositio). Ipak, ostaje nam nedovoljno jasno koliko je iznosila tzv. »jedna krv« (u ovom kontekstu). Možda bi nas nešto bliže osvjetljavanju ovog problema mogle dovesti slijedeće napomene.

U Grbaljskom zakonu (čl. 5) bila je predviđena novčana kazna »... za svaku krv po deset cekina...«, što bi značilo da je u narodu ovih krajeva vrijedio običaj da se »za krv« (pritom se ne misli na ubistvo, nego samo na ranjavanje) novčano kažnjava. Razumije se, iznosi su u raznim krajevima bili različiti. Rekli bismo da je u konkretnom slučaju sud ocijenio da je ovo ubistvo bilo »teško« 12 krvi (iznos uobičajen za jednu krv pomnožen sa 12).

U jednoj presudi suda dobrih ljudi iz hercegnovskog kraja iz januara 1757. (predmet spora između Save Vujovića, s jedne strane, i Krsta i Spasoja Radunčića, s druge strane, zbog pokušaja ubistva i oštećenja tuđe stvari, za učin: što je pucao, a nije pogodio, i potom ponovo napunio pušku ali nije pucao, sud okrivljenoga osuđuje kao za jednu krv — sa 60 groša novčano. Tako doznajemo da je »jedna krv« na tom području i u to vrijeme »vrijedila« 60 groša. — AHN (Arhiv Herceg-Novog): fasc. CCIV/PUMA (Političko-upravni mletački arhiv), list br. 8. — Upućujem i na moju knjigu: Prilog proučavanju krivičnih sudova dobrih ljudi u Komunitadi topaljskoj (mletački period), Cetinje, 1959, str. 23.

⁴⁵ Za posao suđenja kojeg su obavili.

⁴⁶ Riječ je o Radu Markovu Jokiću (odnosno Starčeviću).

⁴⁷ Novčana obaveza, kako proističe iz same presude (»...daplate...«).

dužni su mu: dva pobratimstva i šest kumstava. To bi bile na prvi pogled ukupne obaveze okrivljenih prema oštećenom, no odluka suda o rasporedu ovog iznosa krvnine ovim još nije konačno data i to će biti učinjeno (tj. svedeno) tek na kraju ovog prvog dijela presude.

Najzad, u presudi nailazimo na jednu interesantnost, koja bi nam, možda, mogla baciti i nešto više svijetla na sam događaj glede uzroka ovog sukoba i pogibije. Naime, spominje se kuća Lakičevića⁴⁸ »koju bjehu slomili Starčevići«. Nema sumnje da je ovo »lomljenje«⁴⁹ kuće Lakičevića moralo biti u uskoj vezi s događajem za koji je ovaj sud sudio (jer se inače to ne bi u presudi spominjalo). Ako je tako, tada se moglo raditi o tome da su Lakičevići željeli da se osvete Starčevićima (Jokićima) zbog slomljene kuće pa je usljed toga moglo doći do potezanja puške, oko koje su se uhvatila spomenuta četvorica i iz kojeg »potezanja« je rezultiralo opaljivanje puške i smrt spomenutog Starčevića (Jokića). Ovo »lomljenje« kuće Lakičevića (od strane Starčevića) presuda ovlaš spominje, uz napomenu: da Lakičevićima, nakon ovog događaja, za to ne pripada nikakva naknada.

Tek sada (nakon prvog dijela presude) razjašnjava se pitanje konačnog »rasporeda« novčanog iznosa kojeg su okrivljeni Lakičevići bili presudom obavezni da isplate oštećenom Radu Markovu Jokiću (Starčeviću). Ta obaveza je bila utvrđena na iznos od »četiri krvi«. Međutim, presudom se na kraju raspoređuje i ovaj iznos⁵⁰ tako što se on u cjelini priznaje za trošak koji su okrivljeni Lakičevići učinili »za trpezu«. Naime, Lakičevići su snosili sav trošak za ručak dobrih ljudi koji su u ovoj stvari sudili, pa im sud priznaje ovaj utrošeni iznos ekvivalentnim za »četiri krvi«, koje su bili inače dužni isplatiti oštećenome. Drugim riječima: ovim »prebijanjem jedno za drugo« ispada da niko nikome više nije ništa dužan (u materijalnom smislu) pa u igri ostaju samo »dužna« kumstva i pobratimstva. Upada pritom u oči činjenica da je, praktično, sud pobrao za sebe najveći dio koristi. Naime, već u početku presude određeno je da sudu pripada novčani ekvivalent za »četiri krvi«, dok se sada vrednost od »četiri krvi« priznaje Lakičevićima »za trošak od trpeze«, što znači da su to (na dan suđenja) pojeli i popili dobri ljudi. Kad se ima na umu da su ukupna davanja

⁴⁸ Po svemu sudeći baš ove dvojice Lakučevića što se ovdje pojavljuju kao okrivljeni.

⁴⁹ Smatramo da se ovdje radilo o jednom ovdje poznatom starom lošem »običaju« da ljudi posvađeni ili koji se mrze, uz osvetu ili iz pakosti, jedan drugome »polome kuću«. U stvari, tu se nije radilo o rušenju kuće (kako bi neupućeni mogao zaključiti ili bi ga na to ovakva formulacija mogla navesti), nego o bacanju kamenja na krov kuće, usljed čega cigleni krov kuće biva polomljen. U narodu ovoga kraja za takav događaj se kaže da je neko nekome »slomio kuću«.

⁵⁰ »... i od ove četiri karvi batismo tokarvi na razlog od trpeze Lakičevića«.

iznosila »12 krvi«, pri čemu se »4 krvi« odmah prebijaju za krivicu Starčevića (Jokića) i time, dakle, odbijaju od ukupno 12, jasno proizlazi da su sve finansijsko-materijalne koristi proistekle iz ovih obaveza pripale sudu dobrih ljudi, koji je sudio u konkretnom slučaju, a oštećenom su ostala samo kumstva i pobratimstva. To-liko za ovaj prvi dio presude, koji se odnosi na delikt ubistva.

Iza toga sud raspravlja zahtjev Rada Kikanovića za tjelesnu povredu. Oštećeni je sudu izložio kako je tom prilikom⁵¹ njemu od pucnja raznesen prst,⁵² te sudu podnio dokaze o troškovima liječenja, koji su iznosili 6 cekina. Sud oštećenom priznaje samo naknadu troškova liječenja u iznosu od šest cekina i to raspoređuje (kao obavezu) podjednako na sva tri živa aktera u toj svađi, tako da mu je svaki od njih⁵³ dužan isplatiti po dva cekina.

Presudu je sastavio pop Niko Kostić, koji se u sudovima dobrih ljudi u ovom kraju (u vrijeme svoga službovanja) javlja više puta i u nekoliko do sada poznatih dokumenata (u nekima se čak potpisuje kao »državni pop«).⁵⁴

* * *

Poznato je da su sudovi dobrih ljudi zasijedali i sudili u brojnim sporovima, i u mletačko doba i nakon njega.⁵⁵ Posebnu interesantnost predstavlja sudovanje dobrih ljudi u krivičnim stvarima u hercegnovskom kraju mletačkog perioda, jer je u to doba krivično sudovanje bilo u rukama providura. Stoga su dobri ljudi (u spomenutom kraju) u krivičnim stvarima sudili samo izuzetno i uz ispunjavanje određenih uslova. Prije svega zavađene stranke su morale sporazumno izraziti spremnost da dotični spor predaju na rješavanje sudu dobrih ljudi i o tome je trebalo sačiniti for-

⁵¹ Kikanović je razvadao zavađene dok su se oni otimali oko puške.

⁵² Na početku presude je već bilo spomenuto da je izgubio mali prst desne ruke.

⁵³ To će reći: Jovo i Ivo Lakičević i Rade Starčević (Jokić). Ovdje se Rade Starčević (Jokić) naziva Rade Markićev, a to će reći: Rade Markov (Markić u ovom kontekstu – Marko).

⁵⁴ Tako: u jednoj presudi iz februara 1791. (povodom diobe imovine kapetana Rada Barbića i njegovih sinova Jova, Vuka, Filipa i Marka) — javlja se kao sastavljač presude; u presudi iz oktobra 1807. (povodom diobe imovine između Marka Savova Rautovića i Sava Markova Rautovića) — učestvuje kao jedan od dobrih ljudi i istovremeno je sastavljač presude; u presudi iz novembra 1807. (u sporu povodom raskida vjeridbe — uvreda i spor oko poklonā) — učestvuje kao jedan od dobrih ljudi i sastavljač presude. — Vidi: Mr Vesna Vičević: *Cirilicke presude dobrih ljudi Boke kotorske...*, Istorijski zapisi, god. XXXIV (LIV), 3—4, Titograd, 1981, str. 71—96.

⁵⁵ Vidijeti: Dr Đorđe Milović: *Prilog proučavanju krivičnih sudova dobrih ljudi u Komunitadi topaljskoj (mletački period)*, izd. Istorijski institut NRCG, Cetinje, 1959. Mr Vesna Vičević: *Cirilicke presude dobrih ljudi Boke kotorske 1797—1808*, Istorijski zapisi, god. XXIV (LIV), 3—4, Titograd, 1981, str. 71—96.

malni »kompromes«, koji je sadržavao nekoliko obaveznih elemenata. Prije svega, u kompromesu je trebalo navesti poimenično stranke u sporu i naglasiti njihovu zajedničku želju da spor u pitanju predaju na presuđenje sudu dobrih ljudi. Zatim je potrebna saglasnost stranaka o osobama koje ulaze u sastav dotičnog vijeća suda dobrih ljudi, s tim što svaka stranka predlaže odgovarajući broj »svojih ljudi«⁵⁶ (ali vodeći računa da svaka stranka u sporu bude zastupljena sa istim brojem »svojih ljudi«). Broj članova (vijeća) suda za svaki konkretni slučaj posebno je određivan kompromesom i zavisio je od volje stranaka (obično je to bio parni broj). U kompromesu je moralo biti izričito navedeno: da su zavedene stranke složne u tome da se njihov spor preda u ruke odabranih (i u kompromesu poimenično navedenih) dobrih ljudi, kojima se ovim daje puna vlast da stvar detaljno ispituju, presude i okončaju, uz napomenu da imaju suditi »more veneto«⁵⁷ i da se stranke unaprijed odriču prava na apelaciju protiv njihove presude⁵⁸ (koja ima da uslijedi), a pritom se odmah i unaprijed ugovara određena vrsta i mjera kazne za neposlušnu stranku. Kompromes su potpisivala dva svjedoka, potom je isprava službeno prevedena na italijanski jezik i podnošena providuru na uvid i odobrenje,⁵⁹ da bi tek od momenta providurovog odobrenja (i sa njegovim potpisom) ovaj kompromes mogao predstavljati zvaničan i punovažan dokument, na osnovu kojeg je mogao biti sazvan sud dobrih ljudi.⁶⁰

U ovom konkretnom slučaju (tj. u presudi koju razmatramo), kako se iz sadržaja same presude dade zaključiti, nije bilo nikakvog

⁵⁶ Bilo da su to njihovi prijatelji ili pak da se radi o ljudima u koje imaju puno povjerenje da će njihove interese objektivno zastupati i stvar pravično presuditi.

⁵⁷ Detaljnije: Dr Đorđe Milović: O pravnoj prirodi tzv. »kompromesa more veneto« i unaprijed ugovorene kazne za nepridržavanje presude u postupku sudova dobrih ljudi u krivičnim stvarima venecijanske epohe herceg-
novskog kraja, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, 4, Rijeka, 1983, 97—103.

⁵⁸ Uzgredno (kad smo već kod ove pojave) interesantno je napomenuti da ovaj pravni običaj vuče svoje daleke korene još iz rimskog prava. Naime, po starom rimskom pravu stranke u sporu su međusobnim stipulacijama ugovarale kaznu za slučaj da se neka od njih ne bi pokoravala odluci izabranog suda (pod određenim uslovima i Justinijan je prihvatio ovaj princip).

⁵⁹ Naravno, providurovo pravo je bilo i da odbije potvrdu sačinjenog kompromesa (iz bilo kojih razloga, suštinske ili formalne prirode) pa je u tom slučaju moralo uslijediti sačinjavanje novog kompromesa, vodeći pri tom strogo računa o razlozima koji su azrokovali ranije providurovo odbijanje.

⁶⁰ O svemu detaljnije vidjeti u mojoj naprijed navedenoj knjizi: »Prilog proučavanju sudova dobrih ljudi...«, kao i u naprijed navedenom radu: »O pravnoj prirodi tzv. »kompromesa more veneto...«. — Posebno: dr Đorđe Milović: O nekim procesualnim interesantnostima krivičnih sudova dobrih ljudi u herceg-
novskom kraju u XVIII vijeku, zbornik »Boka« — knj. 13—14, Herceg-Novi, 1982, 241—256.

prethodnog (zvaničnog) »kompromesa«, nikakvih prethodnih utvrđivanja uslova koje traži kompromes (u smislu onog iz herceg-
novskog kraja), niti pak kakvog ovjeravanja ili zvaničnog (za kon-
kretni slučaj) odobravanja vlasti. Toliko što se tiče forme. No,
glede suštine problema, iz sadržaja presude (uvodni dio) sasvim
je vidljivo: da se radilo o tipičnom sudu dobrih ljudi,⁶¹ da su oni
(dobri ljudi), čija su imena i prezimena pojedinačno navedena,
bili od stranaka u sporu izabrani i zamoljeni da njihovu stvar
presude (što je od bitne važnosti),⁶² da je jasno istaknut predmet
suđenja (spora),⁶³ da je izbor konkretnih sudija-dobrih ljudi izvr-
šen od obiju stranaka u sporu (navodeći jasno te stranke), da su
opisane radnje delikata zbog kojih se sudi, da je sve to sud na
svom zasijedanju razvidio (dozvoljavajući obim stranama u sporu
da navedu sve dokaze i da izjave sve što hoće i koliko smatraju
potrebnim). Rekli bismo, međutim, da je sud bio vezan na dokaze
i izjave stranaka jer se ni po čemu ne može zaključiti da je izvodio
bilo kakve dokaze po svom vlastitom nahođenju.

Kako nije bilo »kompromesa«, a ni u presudi to nije nazna-
čeno, moglo bi se možda i zaključiti da u konkretnom slučaju ni-
samo imali odricanja stranaka od »apelacije« ili od mogućnosti da
stvar ponovo iznesu pred kakav drugi sud. Osim, ako to nije bilo
već toliko uobičajeno i opšteprihvaćeno da je sastavljač presude
smatrao nepotrebnim da to posebno ističe.

Što se tiče izricanja obaveze kumstva i pobratimstva (jedno-
strane ili višestruke), kao primjene vjersko-običajnih instituta,
situacija je ovdje identična sa onom kod sudova dobrih ljudi u
hercegnovskom kraju. No, što se tiče konkretnog obeštećenja ili
»imovinske kazne« (zavisi kako se shvati, a o čemu bi se takođe
moglo mnogo govoriti) u ovom slučaju sud barata mjerom »krvi«,
procjenjuje kažnjivi učin (njegovu težinu i društvenu opasnost)
na određeni broj »krvi« (što predstavlja određeni novčani iznos)
pa onda dosuđuje tu kaznu, odnosno dio po dio »prebija« (»bati-
va«). U hercegnovskom kraju se ne vrši procjena u »krvi« nego se
određuju imovinske kazne (bilo u formi novčane kazne ili putem
nalaganja davanja u sviti — određene vrste i količine). Glede nak-
nade štete, odnosno troškova nema bitnijeg odstupanja.⁶⁴

To bi, eto, bile bitnije razlike u pristupu, postupku i kažnja-
vanju sudova dobrih ljudi u ovom kraju Boke i onih u hercegnov-

⁶¹ Doduše u nešto neuobičajeno velikom broju: vijeće je sačinjavalo
24 lica (ali ta okolnost nije od osobite važnosti).

⁶² »Dase zna... kako bismo zvati i moleni...«.

⁶³ U konkretnom slučaju radi se o sudovanju dobrih ljudi u krivičnoj
stvari (zbog delikata: ubistva i tjelesne povrede).

⁶⁴ Upor.: Dr Đ. Milović: Prilozi proučavanju krivičnih sudova dobrih
ljudi..., posebno na str. 77—89.

skom kraju istog perioda, a na koje je svakako potrebno ukazati radi mogućnosti što obuhvatnijeg sagledavanja u cjelini rada sudova dobrih ljudi u Boki XVIII vijeka (prethodni postupak, broj i način biranja dobrih ljudi, postupak pred sudom, donošenje odluke i sastavljanje presude, eventualne mogućnosti apelacije i dr.), a posebnog njihovog sudovanja u krivičnim stvarima.

Summary

AN INTERESTING VERDICT OF THE GOOD-PEOPLE TRIBUNAL AT KRTOLI REACHED IN A CASE OF INVOLUNTARY MANSLAUGHTER AND CORPORAL INJURY IN THE MIDDLE OF THE 18th CENTURY

Dorđe MILOVIĆ Ph. D.

The author presents the case and gives detailed comment of an interesting verdict reached by the good-people tribunal at Krtoli in January 1762. The number of the good people (who sat in judgement) was 24, and the charge was manslaughter and corporal injury. Having heard the evidence the tribunal sentenced the accused to paying 12 times the amount usually demanded for an injury and making of a certain number of promises to godfatherhood and bloodbrotherhood (making at the same time a respective «balance» and the final settlement of the account); for the corporal injury the guilty were to pay the expenses of the medical treatment according to the evidence of the injured (6 Venetian ducats, each of the three who were found guilty 2 ducats).

In order to enable a complete insight of the good-people tribunals trying criminal cases in the whole Bay of Kotor during the 18th century, the author presents the differences (preliminary procedure, procedure at the court, mode of punishment etc.) between the good-people tribunals in this part of the Bay and those in the Herceg-Novi area at the same period of time (period of Venetian domination).